

бить рекламу, що придумав вигаданий тютюновий бренд – «Red Apple». І «змушує» своїх героїв курити тільки сигарети цієї марки.

• Відомі художники теж займалися рекламою: Сальвадор Далі (кіноафіші), Казимир Малевич (логотип чупа-чупса), Ніко Піросмані (вивіски у Тифлісі), Анрі де Тулуз-Лотрек (афіша кабаре «Divan»), Альфонс Муха (реклама дитячого харчування «Nestle»), велосипедів «Perfecta»), Пабло Пікассо (обкладинка меню кафе «El Quatre Gats»), Валентин Серов (театральні афіші), Михайло Врубель (плакати про московську виставку), Жюль Шере (більше тисячі плакатів та афіш: від світських заходів до автомобілів), Жоан Міро (логотип Іспанії).

8. Домашнє завдання: Написати рекламний текст, виготовити макет буклета або відзняти на гаджеті відеорекламу (за власним вибором).

Висновок. На заняттях, розглядаючи рекламу як компонент риторики, ми ознайомили учнів з історією розвитку цього виду діяльності, а також з найвідомішими рекламистами світу. Визначалася роль рекламної інформації у житті суспільства, розглядалися основні її правила. Заняття дало змогу розвивати навички аналізу та складання власних рекламних текстів, зацікавити учнів професією рекламиста. Розвиток естетичного смаку до слова поєднувався з елементами соціалізації особистості майбутніх випускників гімназії.

ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-МОВНИХ ЦІННОСТЕЙ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Олена ЛУЦАК,

*учитель-методист української мови та літератури,
Київська гімназія східних мов №1, відмінник освіти України*

У статті автор окреслює підходи до розвитку культурно-мовних цінностей учнів на основі особистісно орієнтованої методики навчання української мови на засадах комунікативно-діяльнісного, компетентнісного та соціокультурного підходів, а також теорії мовної комунікації.

Ключові слова: *методика навчання української мови; особистісно орієнтоване навчання; комунікативно-діяльнісний, компетентнісний і соціокультурний підходи; мовна компетенція; комунікативна компетенція; розвиток культурно-мовних цінностей; ситуаційний метод.*

APPROACHES TO DEVELOPMENT OF LINGVO-CULTURAL VALUES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS ON THE UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS. *Olena LUTSAK, Teacher-methodologist of the Ukrainian language and literature, excellent education of Ukraine, Kyiv Gymnasium of Oriental languages №1.*

In this article the author outlines the approaches to development of lingvo-cultural values of students. This article is based on author's personality oriented method of teaching Ukrainian language on the foundation of communicatively-active, competent, socially-cultural approaches and the theory of lingual communication.

Keywords: *Ukrainian language teaching method; personality oriented teaching, communicatively-active, competent and socially-cultural approaches; lingual competence; communicative competence; lingvo-cultural values, development; situative method.*

Постановка проблеми. Виходження України до спільноти демократичних європейських держав викликало необхідність докорінних змін у всіх галузях суспільного життя. Одним із найбільших викликів сучасності для українського суспільства є модернізація системи освіти, яка має забезпечити підготовку «конкурентоспроможної особистості, здатної до сприйняття євроінтеграційних процесів, до функціонування у глобальних соціокультурних перетвореннях [8, с. 2]». У зв'язку з цим гостро постає потреба переорієнтації процесу навчання на розвиток особистості учня, формування його компетентностей.

Аксіологічний (ціннісний) підхід є пріоритетним у розвитку особистості. Як зазначено в Концепції нової української школи, ціннісні ставлення й судження слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством. Освітньо-виховний процес має орієнтуватися на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [6, с. 19].

Українська мова як навчальний предмет є не лише об'єктом вивчення, а й засобом навчання, орієнтованим на формування й розвиток ключових і предметних компетентностей. Українська мова відіграє визначальну роль у національно-патріотичному вихованні учнів, розвитку світоглядних уявлень і переконань, ціннісних орієнтирів. Саме мова програмує національну ідентичність дитини, формує її національну свідомість; рідна мова слугує головним засобом налагодження взаємодії особистості з іншими людьми, із суспільством; на неї покладається важливе завдання консолідації нації, об'єднання українського суспільства, прилучення до колосальних багатств рідного слова [10, с. 3].

Розвиток культурно-мовних цінностей особистості розглядається як чинник збереження чистоти української мови як державної, культурної самобутності українського народу, етнічної ментальності, національних цінностей народу [7, с. 168].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стратегічним орієнтиром для організації навчання української мови у сучасній школі є Національна стратегія розвитку освіти і в Україні на 2015–2025 рр., Концепція мовної освіти в Україні, Державний стандарт базової і повної середньої освіти, Концепція нової української школи, навчальні програми з української мови. Нова методика навчання української мови спирається на теорію лінгводидактики та сучасні наукові розвідки (Беспалько В., Бім-Бад Б., Болотов В., Бордовська Н., Гончаренко С., Кларін М., Монахов В., Олешков М., Полат Є., Раєвський В., Серіков В., Сітаров В., Химинець В., Юдін В. та ін.).

Чинні програми з української мови та літератури, складені на основі Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 р. № 1392), ґрунтуються на

засадах компетентнісного, когнітивно-комунікативного, особистісно зорієнтованого й діяльнісного підходів до навчання [9, с. 3]. Вагомими є здобутки лінгвістів з проблем комунікативної орієнтованості всіх типів і одиниць мовної системи, комунікативних стратегій і тактик (Анісімова Т., Бацевич Ф., Болотнова Н., Валгіна Н., Гайда С., Демет'єв В., Іссерс О., Курцева З., Матвеева Т., Маг'яш О., Мещеряков В., Погольша В. та ін.). Проблеми мовної особистості розглядаються у працях Ф. Бацевича, Ю. Караулова, В. Парашука, О. Семенюка та ін.

У Концепції нової української школи зазначається, що «нова українська школа буде працювати на засадах особистісно орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму [6, с. 17]».

В основі особистісно орієнтованого навчання лежить гуманістичний підхід, що виділився як самостійний напрям у науці в 50-ті роки ХХ ст. У 70–90-ті рр. питання необхідності особистісного підходу у психології та педагогіці неодноразово порушувались у працях І. Беха, І. Кона, А. Петровського, В. Сухомлинського, Б. Федоришина та ін. [5, с. 33]. Упродовж останніх років особистісний підхід значно утвердився як ключовий психолого-педагогічний принцип організації навчально-виховного процесу.

Сучасні вимоги до реалізації особистісно орієнтованого підходу визначено у дослідженнях К. Абульханової-Славської, О. Асмолова, В. Давидова, В. Молярко, Л. Проколієнко, В. Серікова, В. Століна, В. Татенко, І. Якиманської та ін. [Там само].

Мета статті – з'ясування змісту та особливостей роботи вчителя української мови з розвитку культурно-мовних цінностей учнів на основі особистісно орієнтованої методики навчання української мови з огляду на комунікативно-діяльнісний, компетентнісний і соціокультурний підходи, теорії мовної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Київська гімназія східних мов №1 – унікальний навчальний заклад. Вона має славу історію, є флагманом у розробленні нового змісту освіти, у впровадженні сучасних педагогічних технологій, особистісно орієнтованого навчання. Сьогодні гімназія – майданчик дослідно-експериментальної роботи, основною метою якої є реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів Київської гімназії східних мов №1.

Чільне місце у навчально-виховній системі посідає виховання морально-громадянських, етнонаціональних, особистісних якостей юних громадян-патріотів України на основі особистісно орієнтованої освіти, педагогіки толерантності, діалогу культур.

Культурно-мовні цінності – це система створених у певній мовленнєвій культурі усталених логіко-психологічних формулювань, висловлювань, способів організації думок, які дають змогу суб'єкту бути успішним у спілкуванні, діяльності, взаєминах з іншими [7, с. 169].

Українська мова є найбільшою суспільною цінністю нашого народу й основою культурно-мовної самоідентифікації особистості. Основна мета навчання української мови полягає у формуванні національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка володіє вміннями й навичками вільно, комунікативно доцільно користуватися засобами рідної мови – її стилями, типами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письмо), тобто забезпечує належний рівень комунікативної компетентності [10, с. 2]. Засвоєння всіх ліній змісту мовної освіти, визначених Державним стандартом, – мовленнєвої, мовної, соціокультурної і діяльнісної (стратегічної) – формують комунікативну компетентність особистості, сприяють розвитку національної самосвідомості, патріотичному, морально-етичному та естетичному вихованню учнів.

За нинішніх умов розвитку як базової, так і старшої школи у навчанні домінує особистісна орієнтація, яка передбачає забезпечення оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня, урахування його індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самостійності у вивченні мови, самопізнання і саморозвитку [Там само]. Однією з методик, яка дає змогу створити такі умови, є методика особистісно орієнтованого навчання.

Особистісно орієнтоване навчання – організація навчання на засадах всебічного врахування індивідуальних потреб і можливостей учня, глибокої поваги до його особистості, ставлення до нього як до свідомого і відповідального суб'єкта навчально-виховної взаємодії з учителем і ровесниками [4, с. 626].

Визначальною умовою ефективності особистісно орієнтованого навчання української мови є сукупність таких методичних підходів, які програмують позицію учня як активного співтворця уроку. Як суб'єкт навчальної діяльності учень має оволодіти такими її етапами: орієнтація; визначення мети; проектування, організація; реалізація; контроль; оцінка. Роль педагога насамперед полягає у створенні психолого-педагогічної підтримки діяльності учнів засобами заохочення, створення ситуації успіху, взаємодопомоги, стимулювання пізнавальних інтересів, пошуку альтернативних рішень тощо. З огляду на суть особистісно орієнтованого навчання на різних етапах уроку використовуємо такі методи і прийоми навчання: проблематизація, інтрига, ігрова ситуація, навчально-пізнавальній гра, конструювання, творчі завдання, ситуаційні вправи тощо.

Стратегічно важлива для мовного компонента комунікативна компетентність, яка є невід'ємною складовою структури змісту освіти, передбачає оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного й писемного мовлення, базовими вміннями і навичками використання мови в різних сферах і ситуаціях [3, с. 2].

Серед ключових компетентностей, визначених у Концепції нової української школи, першою названо спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами. Це вміння усно і письмово висловлювати й тлумачити

поняття, думки, почуття, факти та погляди (через слухання, говоріння, читання, письмо, застосування мультимедійних засобів). Здатність реагувати мовними засобами на повний спектр соціальних і культурних явищ – у навчанні, на роботі, вдома, у вільний час. Усвідомлення ролі ефективного спілкування [6, с. 11].

Комунікативна компетентність є передумовою успішної реалізації особистості в майбутньому. Комунікативність навчального процесу означає його подібність до реального процесу спілкування за такими основними ознаками: цілеспрямований та мотивований характер мовленнєвої діяльності; наявність взаємостосунків між учасниками акту спілкування, що утворює ситуацію спілкування, яка і забезпечує мовленнєве партнерство; використання тих предметів обговорювання, які дійсно важливі для учнів конкретного віку та рівня розвитку. Свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети і обставин спілкування є важливою складовою формування культури мовлення [2, с. 210].

Комунікативний підхід реалізується у ситуативних завданнях, які ґрунтуються на залежності висловлювання від мовленнєвої (комунікативної) ситуації, що і визначає мовленнєву поведінку, способи реалізації комунікативної інтенції (стратегію, тактику комунікації тощо) [1, с. 355].

В основі створення ситуативних завдань лежить активізація процесу пізнання через моделювання ситуацій (кейс-метод). Ситуативність широко використовується у методиці навчання іноземних мов (Бім І., Демченко Н., Імамов А., Пальмер Г., Пассов Ю., Рапопорт І. та ін.).

Комунікативний метод базується на принципах:

1) мовленнєвої спрямованості навчального процесу; 2) індивідуалізації навчання за керівної ролі її особистісного аспекту; 3) функціональності; 4) новизни; 5) ситуативності [9, с. 7].

Розроблені нами дидактичні матеріали різноманітні за тематикою і спрямовані на формування не тільки мовної, мовленнєвої, комунікативної, але й соціальної компетентностей (формування світоглядних і ціннісних орієнтирів; культурно-мовних, морально-громадянських цінностей особистості, передусім – патріотизму, національної гідності, толерантності, милосердя).

Особливо актуальними для гімназистів сьогодні є завдання на теми: «Мандрівка Україною», «Україна – європейська держава», «Віконце Сходу», «Гімназія – дружна сім'я», «Вивчаємо Шевченка по-новому», «Лист воїнам АТО», «Солдатське братство», «Мій ровесник – переселенець з Криму (Донбасу)», «Алея Героїв Небесної Сотні» і т.ін.

Тема. Написання префіксів. 5-й клас.

Завдання: доберіть префікси, поясніть орфограму «літери з-, с- у префіксах з-, с-»: ..просоння, ..питати, ..дивуватися, ..пробувати, ..ніяковіла, ..хвилювана, ..радіти, ..хочеться, ... прийняли, ... дружилися.

Уявіть ситуацію: у вашому класі з'явилася новенька (новенький) – дівчинка (хлопчик) з іншої країни (однієї з країн Сходу) і ще не дуже добре

володіє українською. Опишіть вашу першу зустріч, використовуючи утворені слова. Що б ви розповіли новій однокласниці (однокласнику) про нашу гімназійну родину?

Тема. Словотвір. Зміни приголосних за творення слів. 6-й клас.

Життєва ситуація. До Дня захисника України в гімназію запросили бійців АТО, які зараз захищають нашу Батьківщину. Розкажіть про враження від цієї зустрічі, використовуючи слова *солдат, брат, захисник, воjak, волонтер* та утворені від них за допомогою суфіксів –ств-(о), -зтв-(о), -цтв-(о), -ськ-, -зък-, -цьк- (якщо це можливо) Як ви розумієте слово *волонтер*? Чи доводилося вам чути про таких людей? Чим вони допомагають нашій армії?

Тема. Написання не з різними частинами мови. 7-й клас.

Уявіть ситуацію: ваш однокласник переїхав до іншої країни кілька років тому, але ви продовжуєте спілкуватися через Skype. Яка розмова про сучасні події в Україні могла б відбутися між вами? Використайте наведені нижче слова. Пригадайте правила правопису *не* з іменниками.

Правда – неправда, свобода – неволя, любов – ненависть, сміливість – нерішучість, не друг, а ворог; не байдужість, а допомога; не поразка, а перемога; не війна, а мир.

Тема. Відокремлені члени речення. 8-й клас.

Проект. Підготуйте мультимедійну презентацію на тему: «Україна – єдина країна». Про який куточок України ви б хотіли розповісти? Розподіліть теми: «Мій Київ», «Місто Лева», «Славне Запоріжжя», «Одеса – перлина Чорного моря» та інші. До кожного слайду підготуйте текстовий супровід, використовуючи якомога більше речень з відокремленими та уточнювальними членами речення. Поясніть правопис власних назв.

На наш погляд, для успішного формування мовної та мовленнєвої компетентностей неабияку роль на уроці української мови відіграє добір дидактичного матеріалу. Багата лексична база, цікаві, актуальні за змістом зв'язні тексти, уривки з поетичних і прозових творів класичної літератури є не тільки засобом вироблення орфографічних чи пунктуаційних навичок, але засобом формування ціннісних орієнтирів. Однією з найважливіших завдань уроку мови є формування особистості дитини як громадянина-патріота. З цією метою широко застосовуємо можливості навчального матеріалу.

Висновки. Мовна освіта, мовне виховання є основою розвитку культурно-мовних цінностей учнів. Українська мова як державна відіграє важливу роль у розвитку мовної особистості. Особистісно орієнтоване навчання на уроках української мови дає змогу розвивати індивідуальні пізнавальні та творчі здібності кожної дитини, максимально виявити і використати її суб'єктивний досвід, допомогти пізнати себе, самовизначитися і самореалізуватися як компетентна національно свідомо, духовно багата особистість.

Передумовами успішної організації навчання мови є комунікативна спрямованість, мотивованість, ціннісна орієнтація, проблемність, змістовність, ситуативність.

Література

1. *Бацевич, Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики : підруч. / Ф. С. Бацевич. – 2-ге вид., доп. – К. : Вид. центр «Академія», 2009. – 376 с.
2. *Гриджук, О. Є.* Українська мова за професійним спрямуванням таблицях і схемах: навч. посіб. / О. Є. Гриджук. – Львів : Магнолія. 2010. – 238 с.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/derj-stand.html>
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України / [голов. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / [авт.-укл. Н. П. Наволокова]. – 2-ге вид. – Х. : Вид група «Основа», 2012. – 176 с.
6. Концепції нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija.html>
7. *Савченко, М. П.* Науково-теоретичні підходи до розвитку культурно-мовних цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в гімназії / М. П. Савченко // Дидактика: теорія і практика : зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2016. – с.160-171
8. Українська мова. 10-11 клас. Програма для профільного навчання учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Академічний рівень / [авт.: Г. Т. Шелехова, В. І. Новосьолова, Я. І. Остаф]. – К. : Грамота, 2011. – 33 с.
9. *Шевцова, Л. С.* Ситуативні завдання з розвитку зв'язного мовлення у 6 класі / Л. С. Шевцова // Українська мова і література в школі. – 2001. – №1. – С. 7–9.
10. *Шелехова, Г. Т.* Українська мова. 5–9 клас : Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Г. Т. Шелехова, М. І. Пентилюк. – К., 2012. – 64 с.